

"Õhtuleht"

juuni, 1945

Eugen Kapi ooper „Tasuleegid“

Kulle — kõigi nende tugevate kujude isiklikud sügavad elamused paisuvad siin suureks tragöödiaks ühiskondlikul taustal.

Nimelt just ühiskondlik idee on Kapi eriti tugevasti tunnetatud ja teostatud. Nii kasvab ka Neeme ja Sirje armastuse traagiline lõpp ühiskondliku iseloomuga nähtuseks.

Kõik need muusikaliselt tabavad karakteriseeritud kujud kasvavad rahvalikeks tüüpideks, kes endas tähendatult kannavad rahvale omaseid jooni. Kõiges on tunda, et need kujud ega sündmused ei kannu juhuslikkuse iseloomu.

Eugen Kapp

Nad sõltuvad ja on põhjendatud ajaloolise momendiga ja rahva omapäraga. Seda ideed tunnetame sügavalt ja vahenditult Kapi muusika kaudu, mitte abstraktselt sõnades — tekstis väljendatuna. Kapi muusikalise keele kaudu need ideed sütitavad kuulajaid, põhjustavad kaasaelamist.

Juba avamängus koorub iseloomuliku lahti helilooja kunstiline kavatsus. Tavaliselt põimitakse avamängus tähtsamate motiivide katkeid — ent „Tasuleegide“ avamängus puuduvad täiesti isikliku iseloomuga momendid (peategelaste juhtmotiivid).

Kapp on oma ooperi üles ehitanud kolmele peamotiivile: tasuleekide motiiv (rahtu), hüplev liikumine kuuetekümneidikes, mis süttib juba avamängus ja tugevneb ooperi edasiaren-

damisel, jõudes haritpule ülestõusu momentides; hingetu, raudsealt kalk cantus firmuse stiilis rüütli motiiv ja üllalt mõjuv rahvaviis, mis ooperis on antud rahvatasujate motiivina ja mis on viidud III vaatuse esimeses pildis võrratult jõulise kulminatsioonini.

Pärast tasuleekide motiivi vaibumist avamängus viib helilooja väikse pastoraali-ilmelise sissejuhatusega meid värskesse ja sädelevasse rahvalaulu maailma (külanoorte koorid „Oh minu kulla kiigutajad“, „Hellakene, vennakene“, „Lähme Saima sõudelema“). Siin heliseb esmakordselt ka ülev ja kaunis Saima motiiv. Tema esimene aaria on juba kangelaskuju iseloomustus — sügava tunde ja teovõimsuse ning tahte väljendus. Jõuliselt on helilooja poolt esitatud retsitatiivid, kus ta juba I vaatuses saavutab dramaatilist pinget (Saima ja kupja-Kulle steen). Psühholoogiliselt peenekeeliselt on edasi antud meeleolu üleminekud (tütarlaste koor ja Sirje soolo, kes püüavad hajutada Saima sünged aimlemised, ja Saima lühikeses muusikalises fraasis, kus väljendub Saima meeleolu murrang, mis haruldase loogikaga kasvab välja eelnevast).

Soojad ja siirad intonatsioonid Neeme ja Sirje armastussteenis, sügavalt rahvuslik, vallatlev „Ingliska“, saksa rüütli ilmumise steen — kõik need muusikalises suhtes erinevad momendid sõltuvad ja arenevad loogiliselt üksteisest.

Esimese vaatuse II pilt tutvustab meid teiste kangelastega — Vambo ja Mehisega. Siin tekib, lavaliselt õnnelikult leitud Kristjan Raua laadis maastiku taustal, konkreetne otsus rahva tahte teostamiseks, kes januneb vabaduse järele. Üks tugevamaist momentidest on Vambo aruanne külavanematele, mis on kirjutatud retsitatiivi stiilis kontrapunktiliselt tabavalt, ühte sulatatud rüütli ja tasujate motiivi taustal. Lõpukoor — risoluto, kroonib oma veenvusega seda vaatust.

Teise vaatuse alguses — Neeme ja Sirje pulmaststeenis — opereerib helilooja leidlikult, sädelevalt rahvaviiside ja rütmidega. Neis steenides on muusika küllastatud ja toitub rahvalaulust, värskena ja sundimatuna kõlab see oma olemuselt kirgas muusika, kus võib-olla tahaks veelgi enam värviküllust partituuris (orkestreerimisel). Dramaatilise pinge selle vaatuse teisel poolel kasvab purskena jõulise haripunktiini. Järgnev traagiline lahendus —

Sirje surm, Sirje aaria, kuhu on mahutatud kogu noore neiu tundejõud, igatsus ja lootus, sellele ainekule ülesehitatud Neeme pöördumine oma surnud mõrja poole, ning lõppeks naiskoor — see on otse meisterlikult läbi viidud pinge tõus haripunktiini, mida veelgi kujukamalt rõhutab muusika diminuendo — kustumine. Oleks vähest tahtnud näha selle kauni naiskoori pikemat kestust orkestri järeilmängu arvel.

Sellest hetkest alates on kõik järgnevad pildid kantud üha paisuvasst dramaatilisest pingest, mis haarab kuulajaskonda sügavalt. Saima ja Vambo duett, eriti aga oma jõulisusega otse võrratu finaali (II vaatuse esimeses pildis) — tasujate mars — on üles ehitatud rahvaviisil, mille süngel koloriit (õnnelikult leitud madaldatud kvint ja kromaatilise kontrapunkti peamotiivile, mis algul on antud puupuhkpillidele, pärast koorile) kujukalt väljendab rahva tahte kõikumatus — on muusikaliselt meisterlikult edasi antud, mis mõjub otse rabavalt.

Finaalpilt algab orkestri sissejuhatusega, kus Saima motiiv on põimunud rüütli motiiviga. Vangistatud Saima ariooso seguneb Kulle steeniga, kus Kulle muusikaline kuju võtab traagilise värvingu. Otse pidurdamata jõulisusega hakkab kasvama dramaatiline pinge, jõudes apogeeni hetkel, kui orkestrisse tungib tasuleekide ja tasujate motiiv. Peab siiski mõnna, et teine rüütli koor viimases vaatuses meenutab rohkem saksa üliõpilaste buršilaulu, selles on rohkem „liedertafeli“ hõngu, kui vastava ajastu koloriiti. Mehise surm, võimas lõppkoor, tasujate motiivi orkestrisse ilmumine coda osas ning pimestav mažoorne finaalkord saavutab erandliku veenvuse, sunnib kaasa elama ka kõige passiivsema kuulaja.

Ooper „Tasuleegid“ — see on ajalooline suursündmus eesti rahva kultuurielus. Kapi teoses kajastub kõige selle põhielamus, mida on läbi elanud eesti rahvas paljude sajandite kestel.

Veelgi väärtuslikumaks on selle teose kunstilise väljenduse jõulisus, tema loominguline küpsus ja meisterlikkus, mis ilmneb selles Kapi muusikas. Tahaks õnnitleda mitte üksi heliloojat Eugen Kappi selle silmapaistva saavutuse puhul, vaid kogu eesti rahvast. Kõik, kellele on kallid eesti rahva kultuur, peaksid tundma end õnnelikuna, uhkena ning rikastatuna

ANNA KLAS